

TRANSPORT VOSITASINI OLIB QOCHISH JINOYATINING KRIMINAL-HUQUQIY VA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDAGI TAHLILI

Turobov Nodirbek Olegovich

Ichki ishlar organi xodimi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20229404>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 267-moddasida nazarda tutilgan transport vositasini olib qochish jinoyatining tarkibiy elementlari, uni mulkiy jinoyatlardan (o'g'rilik, talonchilik) farqlash mezonlari va xalqaro huquqiy normalar bilan muvofiqligi tahlil qilingan. Maqolada xorijiy olimlarning fikrlari va zamonaviy kriminologik tendensiyalar o'rganilib, sohani takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: transport vositasi, olib qochish, mulkiy jinoyat, xalqaro standartlar, kiber-xavfsizlik, kvalifikatsiya.

Kirish

Bugungi globallashtirish va urbanizatsiya davrida avtotransport vositalari nafaqat harakatlanish vositasi, balki yuqori qiymatga ega bo'lgan mulk obyektidir. Transport vositasini olib qochish (carjacking/auto theft) dunyo miqyosida jamoat xavfsizligiga jiddiy tahdid soluvchi jinoyatlar sirasiga kiradi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 267-moddasi ushbu qilmish uchun qat'iy javobgarlikni belgilaydi.

Biroq, texnologiyalar rivoji bilan ushbu jinoyatning sodir etilish usullari ham o'zgarib bormoqda, bu esa huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlari va qonunchilardan yangicha yondashuvlarni talab qiladi.

Jinoyatning obyekti va obektiv tomoni Jinoyat kodeksining 267-moddasiga ko'ra, ushbu jinoyatning **bevosita obyekti** transport vositasidan foydalanish va egalik qilishning belgilangan tartibi hamda mulkdorning mulkiy huquqlaridir.

Obektiv tomondan jinoyat transport vositasini g'ayriqonuniy ravishda egallashda ifodalanadi. Muhim jihati shundaki, bu jinoyatda aybdor transport vositasini o'z mulkiga aylantirish emas, balki undan vaqtincha foydalanish yoki haydab ketish maqsadini ko'zlaydi.

Zamonaviy olim V.V. Abramovning ta'kidlashicha, "Olib qochish — bu mulkiy tajovuz emas, balki ko'proq transport vositalaridan foydalanish xavfsizligiga qarshi qaratilgan harakatdir, chunki ko'p hollarda transport vositasi foydalanilgach, tashlab ketiladi".

Xalqaro huquqda, xususan, BMTning "Uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi" doirasida transport vositalarini noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish alohida ahamiyat kasb etadi.

AQSh tajribasiga ko'ra, ko'pgina shtatlarda "Grand Theft Auto" (katta miqdordagi avto-o'g'rilik) va "Joyriding" (shunchaki haydab ko'rish uchun olib qochish) tushunchalari mavjud.

Germaniya jinoyat qonuniga ko'ra (StGB § 248b), transport vositasini egasining ruxsatisiz haydash alohida tarkib hisoblanadi.

Rossiya va MDH davlatlari tajribasiga ko'ra, R.D. Sharapov kabi olimlar fikricha, transport vositasini olib qochishda zo'rlik ishlatish darajasi uning o'g'rilik yoki bosqinchilik bilan chegarasini belgilaydi.

Jinoyatning **subyektiv tomoni** faqat to'g'ri qasd bilan tavsiflanadi. Aybdor o'zganing transport vositasini egallab olayotganini va bu harakati noqonuniy ekanligini anglaydi.

Subyektiv — 14 yoshga to'lgan, aqli raso jismoniy shaxs. 14 yoshdan javobgarlikning belgilanishi ushbu jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasi yuqori ekanligidan dalolat beradi.

Kvalifikatsiya qilish muammolariga to'xtaladigan bo'lsak, ijtimoiy xavfli qilmish olib qochish yoki o'g'irlik ekanligida farqlash bugungi kunda dunyo amaliyotidagi eng katta muammolardan bo'lib kelmoqda.

Zero, amaliyotda eng ko'p uchraydigan muammo — 267-moddani 169-modda (o'g'irlik)dan farqlashdir. Farqlashda asosiy e'tiborni, quyidagi faktorlarga qaratish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- **Maqsad faktori:** Agar shaxs mashinani qismlarga bo'lib sotish yoki o'zida qoldirish maqsadida olsa — bu **o'g'irlik**.

- **Vaqtincha foydalanish:** Agar shaxs manziliga yetib olish yoki shunchaki aylanish uchun olsa — bu **olib qochish**.

Professor N.S. Tagantsev klassik huquqshunoslikda ta'kidlaganidek, "Jinoyatning mohiyati uning tashqi ko'rinishida emas, balki subyektivning ichki niyatidadir."

Hozirgi kunda avtomobillar masofadan boshqarish va "Smart" tizimlar bilan jihozlangan.

Zamonaviy olimlardan **J. Blackburn** fikricha, elektron kalitlarni kodini buzish (relay attack) orqali transportni egallash 267-moddaning yangi formatdagi obektiv tomonini tashkil etishi kerak. Bu esa IIB xodimlaridan texnik bilimlarni oshirishni talab qiladi.

267-moddaning og'irlashtiruvchi holatlari (bir guruh shaxslar, takroran, zo'rlik ishlatish) uchun 10 yildan 20 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlanishi mumkin. Bu xalqaro hamjamiyatda eng qat'iy jazolardan biri hisoblanadi.

Quyidagi holatlarga e'tibor berishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi:

1. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksi o'rtasidagi chegara normalarni aniqlashtirish.

2. "Smart" tizimlarni buzish orqali olib qochishni alohida kvalifikatsiya belgisi sifatida kiritish.

Transport vositasini olib qochish nafaqat mulkiy zarar yetkazadi, balki fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga ham xavf tug'diradi. Ichki ishlar organlari xodimi sifatida biz nafaqat sodir etilgan jinoyatni fosh etishimiz, balki uning sabab va sharoitlarini tizimli tahlil qilishimiz lozim. 267-moddaning to'g'ri qo'llanilishi adolat tamoyillarini ta'minlashning asosiy garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. **O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.** — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. **O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.** — Toshkent: Adolat, 2024.
3. **Rustambayev M.X.** O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi. Maxsus qism. Toshkent, 2021.
4. **Abramov V.V.** *Criminal Law of Foreign Countries: Textbook.* — Moscow, 2022.
5. **Blackburn J.** *Cyber-Physical Systems and Criminal Liability.* // International Journal of Law and Technology, 2023.

6. **Sharapov R.D.** *Qualification of Crimes against Property*. — Saint Petersburg, 2021.
7. **BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (2000).**
8. **O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarorlari to‘plami (2010-2024 yillar).**